

Af Markus Hedemann*

Den 28. juni 1424 afsagde den romerske kong Sigismund af Luxemburg sin dom i striden, der udspillede sig mellem kong Erik af Pommern (1382-1459) og de tre holstenske grevebrødre Heinrich (1397-1427), Adolf (ca. 1401-1459) og Gerhard (1404-1433) om Slesvig.¹ Dommen blev afsagt i Ofen, som er det middelalderlige tyske navn for Buda-delen af Budapest, hvortil kong Erik af Pommern med følge havde indfundet sig. Holstenerne havde sendt en advokat, som forsøgte at sætte en stopper for domsafsigelsen. Helt forgæves: Dommen faldt i et og alt ud til kong Eriks og Danmarks fordel, i og med Slesvig blev tildømt at høre under den danske konge og Danmarks rige. Enhver ret, som den holstenske part mente at have og have haft, blev ganske underkendt.

Dommens diplomatariske udformning

Dommen er med sine 68 cm i højden og 59 cm i bredden et af de største middelalderdiplomer, som ligger i Rigsarkivet. Dommen er skrevet på latin i en ensartet gotisk kursivskrift. Den indledes af en traditionel *invocatio*, ”I Kristi navn amen”, efterfulgt af *promulgatio*, kundgørelsesformlen, ”Sigismund, af Guds nåde [osv. osv.] bekendtgør ved nærværende skrivelser ordlyd”. Derpå følger et alenlangt indskud med fuld gengivelse af både kong Eriks og holstenernes skrivelser, hvormed de udnævner Sigismund som dommer i striden, det såkaldte *compromissum*, som vil blive nærmere behandlet nedenfor. Indskuddet, som udgør ca. to tredjedele af dommens tekst, kan tilforordnes kategorien *narratio*, dvs. den nærmere baggrund for dommen og Sigismunds bemyndigelse til at fælde den. Efter dette indskud følger da det egentlige indhold, som Sigismund bekendtgør, falder i to dele: Den første del kan siges at være en fortsættelse af *narratio*, og her står at læse, at Sigismund har taget sig omhyggeligt af sagen og fastsat en dag for parterne til at give møde for sig. Det berettes, at den danske prokurator Erik Krummedige havde indfundet sig for at modtage dommen på Danmarks vegne, hvorimod den holstenske prokurator, Nicolaus Sacchow havde forsøgt at få domfældelsen standset, hvilket havde medført, at de holstenske grevebrødre blev dømt for genstridigt udeblevne; de dukkede da heller aldrig op. Den anden del er selve dommen. Den hører således under kategorien *dispositio*, som betegner et givent diploms kerneindhold. Dommen indledes af en selvstændig *invocatio*, ”I Kristi navn”. Dommen lyder:

* Markus Hedemann, f. 1970, er seniorredaktør ved Diplomatarium Danicum.

1 Benævnelsen af territoriet kan variere mellem hertugdømmet Slesvig, Sønderjylland, Slesvig, hertugdømmet Jylland. Her anvendes Slesvig.

I Kristi navn. I sagen og sagerne, som føres i Vort nærvær imellem den særdeles berømmelige fyrste og herre, hr. Erik, af Guds nåde konge af Danmark og så videre, på den ene side og de berømmelige grever Heinrich, Adolf og Gerhard af Holsten på den anden angående hertugdømmet Slesvig, og idet Vi efter anmodning om øvrige af de førnævnte parter påberåbte og fremførte klager derpå har gennemset disse, udtaler, fastsætter, udsiger, dømmer og forkynner Vi førnævnte kong Sigismund med nærværende skrivelse i kraft af at være valgt opmand af de nævnte parter og i kraft af deres aftale herom efter moden og omhyggelig overvejelse og efter rådslagning med prælater, stormænd, adelige, doktorer, retslærde og andre: At hele Sønderjylland, hvori Slesvig og Gottorp befinder sig og andre steder, der henhører herunder sammen med Dänischwold, øen Als og provinsen Frisland, på folkesproget kaldet 'herrederne', med alle disses rettigheder og tilliggender har tilhørt, tilhører og bør fremover tilhøre Danmarks konge og rige med direkte og brugbart herredømmes ejendomsret, og kongen skal og bør indføres i besiddelse af ovenstående hertugdømme og lande med disses tilliggender som beskrevet; at førnævnte grever, Heinrich, Adolf og Gerhard ikke har haft og ikke har nogen ret i kraft af lensretten til og over hertugdømmet og landene med disses tilliggender, som beskrevet ovenfor.

Dommen, som blev læst op af Sigismunds vicekansler, provst Francesco af Gran, er en afskrift af en selvstændig akt, *cedula*, som provst Francesco har haft i hænderne og læst op af.

Efter *dispositio* anføres beseglingsformular, *corroboratio*, af hvilken det fremgår, at Sigismund har anmodet notaren Antonio Franchi fra Pisa om at udfærdige et notarialinstrument af dommen, som ydermere er blevet befæstet med Sigismunds store majestætssegl (som stadigvæk ses i dag). Afslutningen, *eschatocol*, består i en opremsning af domshandlingens vidner, *testes*, og dateringsformularen, *datum*, med tid og sted. Dommens sidste element består i den kejserlige og pavelige notar Antonio Franchi fra Pisas selvstændige erklæring om at have nedfældet dommen på skrift. Dog har han ikke selv ført pennen, da han var optaget "af andre gøremål", som det hedder. At han har været til stede ved domsafsigelsen, må man dog antage for højst sandsynligt, da ikke mindst eftersom han selv erklærer, at dette var tilfældet. Til yderligere garanti for dommens gyldighed har Antonio sat sit notarmærke. Vi kender i øvrigt den gode notar i en anden yderst beslægtet sammenhæng: Det var Antonio, der udfærdigede det meget omfattende notarialinstrument med samtlige akter fra retssagen forud for Ofen-dommen inklusive selve dommen.²

Compromissum og voldgift

Ofen-dommen er en voldgiftsdom. Langt den største del af teksten udgøres af de to enslydende – bortset fra angivelsen af udsteder og beseglere – skrivelser, hvormed kong Erik på den ene side og den holstenske part på den anden indgår våbenhvile og aftaler at skyde deres stridspunkter hen til Sigismunds afgørelse. Sådanne gensidige aftaler går under samlebetegnelsen *compromissum*. Det er oplagt, at ordet har givet anledning til vores "kompromis", men det er vigtigt at huske på, at et *compromissum* i diplomatarisk forstand ikke nødvendigvis afspejler, hvad vi forstår ved et kompromis; men udelukkende en aftale om at antage en voldgiftsdommer, som, hvis han ønskede

² Instrumentet er udgivet af Suhm i SRD VII, 1792. Originalen er sidenhen gået tabt.

eller fandt det opportunt, kunne fælde sin dom ensidigt til en af parternes fordel. Det *compromissum*, som ligger til grund for Ofen-dommen, har sin rod i et forsøg på at afsige en voldgiftsdom i 1421 i Fehmarnsund³. To domskollegier, der repræsenterede hver sin part, fældede to domme, som helt planmæssigt, om man så må sige, ikke lod sig forene. I Fehmarnsund var man dog blevet enige om Sigismund som den endelige voldgiftsdommer (opmand), men enigheden strandede i første omgang på en disput om tolkningen: Skulle det romerske imperium, dvs. Sigismund sammen med kurfyrsterne, eller blot Sigismund selv være opmand?⁴ For den holstenske part ville det første være en fordel, hvorfor den danske part selvfølgelig gik imod dette og slog heftigt på, at Sigismund (sammen med eventuelle rådgivere) var fyldestgørende som voldgiftsdommer. Uenigheden blev bilagt, da diplomaten Heinrich Rumpold blev sendt til Norden i efteråret 1422⁵ for at få styr på de besværlige parter. Det lykkedes Heinrich at bringe dem til forhandlinger og få udfærdiget det *compromissum*, som skulle komme til at ligge til grund for Ofen-dommen.

Vi har det originale *compromissum*, dvs. parternes enslydende erklæringer udstedt hhv. 1. og 6. januar 1423.⁶ I Ofen-dommens gengivelse er de dog begge dateret 1. januar, hvilket givetvis er et forsøg på at vise, at dommen fældes mellem to helt ligestillede parter; dette var imidlertid en illusion i 1424, hvor kong Erik af Pommern stod særdeles stærkt ikke mindst i lyset af to traktater, han havde indgået med Hansestæderne og Den Tyske Orden året før.⁷ Det var tydeligvis vigtigt for Sigismund at legitimere sig, hvilket for så vidt ikke er så underligt i betragtning af, at sagen var særdeles højspændt for ikke at sige decideret politisk betændt. Derfor gentages det flere gange, at parterne har valgt ham som dommer, hvad der giver ham den rette myndighed til at dømme i sagen. Det er betegnende, at dommen som noget af det første nævner, at Sigismund er blevet valgt til dommer, og før gengivelsen af den særskilte akt (*cedula*) med dommens kerneindhold omtales Sigismund eksplicit som voldgiftsdommer, *arbiter*. Ikke bare var det vigtigt at legitimere adkomsten til at afsige dom, men det har givetvis også været vigtigt for – især – kong Erik, at Sigismund dermed ikke blev overdommer over dansk ret, hvis gyldighed Erik havde insisteret så kraftigt på i processen forud for dommen. Dette passer særdeles godt med, hvad den retslærde Guillaume Durand skrev i slutningen af 1200-tallet: ”Voldgiftsdommerens hele magt udspringer af aftalen om voldgift og intet andet”, *omnis potestas arbitri pendet ex compromisso et nihil extra*. Dommen hviler derfor juridisk set på et solidt, af samtiden anerkendt grundlag.

3 Cf. https://tekstnet.dk/books/dipdan/1421/dd_14210523001/.

4 Hedemann 2018, p. 116-17.

5 https://tekstnet.dk/books/dipdan/1422/dd_14220905002/.

6 https://tekstnet.dk/books/dipdan/1423/dd_14230101002/ og https://tekstnet.dk/books/dipdan/1423/dd_14230106001/.

7 https://tekstnet.dk/books/dipdan/1423/dd_14230615001/ og https://tekstnet.dk/books/dipdan/1423/dd_14230915001/.

Den Tyske Orden var en gejstlig ridderorden grundlagt i Palæstina 1198. I 1400-tallet havde den udviklet sig til en egentlig statsdannelse og holdt den til i et område svarende nogenlunde til den nordlige del af Polen. Den var ledet af en ordenshøjmester med hovedsæde i Marienburg/Malbork.

Processen

Striden om Slesvig, som i middelalderen svarede nogenlunde til territoriet mellem Ejderen og Kongeåen, havde mange år på bagen. Man kan nærmest tale om en strukturel konflikt, som siden 1100-tallet var uløseligt bundet sammen med Danmarks riges og Nordens historie. Den retssag⁸, der udspillede sig før Ofen-dommens afsigelse, var i meget høj grad en kamp om historien. Retssagen var således af gode grunde særdeles omfattende. Den kom til at udspille sig i Flensborg, på Gottorp slot og i selve Ofen. Retssagen var i allerhøjeste grad politisk, og partsindlæggene er naturligvis stærkt utroværdige, hvad angår de konkrete forhold; til gengæld er de fantastisk gode kilder til at forstå parternes ideologiske positioner. Den danske position var, at Slesvig var en del af Danmark på linje med Fyn, Sjælland osv. Således gik Danmarks riges grænse mod syd langs linjen Ejderen-Dannevirke-Levensau. Herimod argumenterede den holstenske part, dvs. grevebrødrene Heinrich, Gerhard og Adolf og disses advokater, at Slesvig var deres fædrene arv i form af et arveligt fanelen, dvs. et len, hvis ceremonielle overdragelse til vasallen bestod i, at lensherren, in casu den danske konge, nedkastede en fane for vasallens fødder. Et sådant len var i praksis helt løsrevet fra lensherrens overhøjhed; man kan nærmest sige, at nedkastelsen af fanen var lensherrens anerkendelse af hans egen magtesløshed. For den holstenske part gik grænsen mellem Slesvig og Danmarks rige langs Kolding å.

Både den danske og den holstenske procedure hvilede på påstande og argumenter, som rakte 100 år eller mere tilbage. Forældelsesfrister for retskrav hverken kunne eller ville man anerkende. Intet var for gammelt, uaktuelt, småt eller stort til at blive fremført. Den direkte forbindelse til Slesvig behøvede heller ikke nødvendigvis at være til stede. Alt kunne bruges. I Eriks fremstilling blev Gerhard 3.s fætter, grev Johann, fremstillet som en særlig stor skurk på grund af sin fremfærd i 1330'erne, også selv om Johann strengt taget ikke kunne lastes for forhold, der havde med Slesvig at gøre. Som en modpåstand hertil anførte den holstenske part gældsposten, hvorved Christoffer 2. skyldte grev Johann intet mindre end 100.000 mark.⁹ Herudover anførtes en lang række gældsposter vedrørende lån og panter ydet af holstenernes forfædre til danske eller svenske konger gående tilbage til midten af 1300-tallet: Som dansk og svensk konge, må man forstå, var kong Erik forpligtet til at tilbagebetale gælden, hvilket han underforstået ikke havde gjort.¹⁰ Ligeledes gjorde holstenerne krav på Tranekær, som i hvert tilfælde siden Valdemar Atterdags erobring i 1358 havde været under dansk kongelig jurisdiktion. Heller ikke begivenheder i 1300-tallet, der havde fundet

⁸ Traditionelt omtales den 'kejserprocessen', selv om Sigismund først blev tysk-romersk kejser i 1435.

⁹ SRD VII p. 278.

¹⁰ Cf. https://tekstnet.dk/books/dipdan/1322/dd_13220718001/; SRD VII p. 278;

https://tekstnet.dk/books/dipdan/1360/dd_13600628001/; https://tekstnet.dk/books/dipdan/1358/dd_13581009001/.

sted i Skælskør eller på Gotland var for langt væk i tid og rum til at understøtte holstenernes krav på Slesvig som arveligt fanelen.¹¹ Begge parter fremlagde uendelige lister med erstatningskrav på vegne af navngivne personer, der havde været udsat for overgreb af andre navngivne personer, hvilket synes at ligge noget uden for den egentlige sag om adkomst til Slesvig, også selv om overgrebene – hvis de da overhovedet er sande – må have fundet sted som udløber af konflikten; man må blot konstatere, at parterne hver især har ment, at denne type anklager har støttet deres sag. Alt, der kunne kaste skyld på modparten, var således værd at tage med i proceduren.

Var Ofen-dommen retfærdig?

Det er ofte blevet hævdet, at Ofen-dommen måtte falde ud som den gjorde, dvs. ubetinget til kong Eriks fordel, fordi Erik og Sigismund var fætre. Dette virker nu ikke specielt sandsynligt: I middelalderen – og vel til alle tider – var det sandelig ikke ualmindeligt at undlade hensyn til familiære bånd i de politiske kalkuler.

Retfærdighed er en meningsløs størrelse i denne sammenhæng. Men især for 1800-tallets nationalt sindede historikere tog Ofen-dommen sig enten retfærdig eller uretfærdig ud, alt efter om man var dansk eller tysk.¹² Ofen-dommen er juridisk uangribelig. Derudover er den en udpræget politisk dom, der var afstedkommet af kong Sigismunds behov og muligheder i en given situation. Kong Erik var i 1424 fremtidens mand. Sigismund havde brug for fred i Norden, som kunne bringe ham allierede i hans ikke videre heldige krigsførelse imod husitterne.¹³ Han kunne have en rimelig forhåbning om, at kong Erik ville give sit bidrag.¹⁴ Om Sigismund personligt følte sig mest overbevist af den danske procedure, er således irrelevant. Sigismund kunne umuligt dømme retfærdigt, uanset hvilken af parterne han fulgte, eftersom begge parters krav baseredes på en ideologisk forestilling om, hvad de ville have; forestillinger, der ganske vist inddrog det ene historiske eksempel efter det andet, men for begge parters vedkommende på en måde, der ved nærmere eftersyn umuligt kan siges at underbygge påstandenes rimelighed. Når kong Erik fremførte, at der ikke kunne være arvelige len i Danmark, fordi lensretten ikke gjaldt her, kunne det måske have en vis logisk klang i forhold til hans egen tid, bortset fra, at arvelige fanelen så sandelig havde karakteriseret den politiske udvikling under anden halvdel af 1200-tallet og begyndelsen af 1300-tallet.¹⁵ Ligeledes svarede de holstenske grevebrødres fremstilling af Slesvig som et fanelen, der var gået ubrudt i arv, ikke ligefrem til de historiske realiteter, al den stund, at den eneste forlening med Slesvig som fanelen, der havde fundet sted før grevebrødrenes tid, var forleningen til

11 SRD VII p. 277 og p. 278.

12 Waitz 1851 p. 322-23. En tysk tradition for Ofen-dommen som justitsmord afspejles hos Brandt 1925, der karakteriserer dommen som "etwas unerhörtes". Cf. Erslev 1901 p. 183 ff.

13 Bevægelse opkaldt efter reformatoren Jan Hus, som blev bandlyst i 1411 og brændt som kætter i Konstanz 6. juli 1415. Hus var inspireret af John Wycliffe og blev beundret af Luther.

14 Hoensch 1997 p. 325.

15 Mackeprang 1885 p. 148; Erslev 1901 p. 185-86.

deres store forfader, grev Gert, 15. august 1326.¹⁶ Begge parter påstår dermed, at de vil have stadfæstet en tilstand, som de påstod, altid havde været til stede. Men ingen af parternes påstande hvilede på en korrekt historisk fremstilling. At parterne skulle have haft et mangelfuldt kendskab til historien, er blevet fremført af Kristian Erslev, men dette virker ikke sandsynligt.¹⁷ Parterne havde efter alt at dømme et særdeles indgående kendskab til historien, der netop tillod dem at fremstille historien i den ideologiske form, de ønskede. Uanset hvilken part Sigismund måtte fælde dom for, ville dommen komme til at hvile på et ideologisk grundlag og historiske argumenter, der stod i direkte modstrid med den historiske virkelighed. Den af den tyske historiker Werner Carstens fremførte karakteristik af dommen som en grov tilsidesættelse af en århundredelang retstilstand på må derfor siges at være en anakronisme.¹⁸

Efter dommen

Der gik ikke lang tid, før den holstenske part forsøgte at appellere Ofen-dommen til paven. Det havde de indledningsvis forholdsvis god succes med, men det hele løb ud i sandet, da pave Martin 5. presset af Sigismund den 23. maj 1425 simpelthen beordrede kardinal Antonio Panciera, som havde taget sig af sagen hidtil, til at droppe sagen fuldkommen.¹⁹ Kong Erik drog på pilgrimsfærd til Jerusalem umiddelbart efter dommen og vendte hjem i den tidlige sommer 1425. Tiden var nu kommet til at eksekvere dommen, smide holstenerne ud af hertugdømmet og derpå inkorporere det i Danmarks rige som et selvstændigt land på linje med Fyn, Nørrejylland osv. Sådan kom det så sandelig ikke til at gå! Da kong Erik insisterede på hjælp fra Lübeck, Stralsund, Rostock, Wismar, Greifswald, Anklam og Lüneburg, med hvem han havde indgået traktaten den 15. juni 1423²⁰, gjorde de i første omgang alt, hvad de kunne, for at sno sig udenom til Eriks grænseløse frustration.²¹ Det blev imidlertid værre. De syv stæder havde indgået traktaten først og fremmest for at vinde tid, og givetvis også fordi de troede på, at kong Sigismund kunne løse det besværlige Slesvig-problem, hvorved traktatens hjælpeforpligtelser ganske enkelt ville blive overflødiggjort. Trods alt havde Sigismund under koncilet i Konstanz 1414-18 været en af hovedkræfterne i at bilægge splittelsen i kirken, der havde stået på siden 1378. Han har utvivslomt haft et godt ry som problemknuser. Men da det nu viste sig, at Slesvig-problemet langt fra var løst, og, at der var risiko for at få en meget magtfuld konge som umiddelbar og besværlig nabo med et med dette naboskab følgende magtpolitisk og økonomisk tab, måtte stæderne lægge kortene på bordet: De allierede sig med de tre holstenske grevebrødre og i efteråret 1426 erklærede de kong Erik krig.²² Krigen gik

16 https://tekstnet.dk/books/dipdan/1326/dd_13260815001/.

17 Erslev 1901 p. 184.

18 Carstens 1951 p. 43.

19 https://tekstnet.dk/books/dipdan/1425/dd_14250523001/.

20 Cf. nt. 7.

21 Cf. Hedemann 2018 p. 185

22 Cf. https://tekstnet.dk/books/dipdan/1426/dd_14261006001/.

dårligt for dem og udmærket for Erik frem til 1430; men derefter begyndte katastroferne at indtræffe. Den 7. september 1432 indtog holstenerne Flensborg, og dermed var krigen reelt tabt for Erik. I juli 1435 blev der indgået fred i Vordingborg²³, en fred, som efter alt at dømme var højst uønsket af Erik, som derefter politisk set var ”dead man walking” frem til sin afsættelse af det danske rigsråd 1439. Den gigantiske juridiske og politiske triumf fra Ofen var således slået over i sin totale modsætning.

Det er iøjnefaldende, hvor tæt vævet sammen med det slesvigske spørgsmål, kong Eriks regeringsførelse og politiske ambitioner var. Slesvig skulle være den sidste brik til at falde på plads i en grandios ekspansiv programmatik, der gik tilbage til Valdemar Atterdags genrejsning af riget. Der er derfor en vis logik i, at kampen om Slesvig meget hurtigt udviklede sig til andet og mere end en afgrænset regional konflikt. Det er ikke for meget sagt, at kampen blev en skæbnekamp om indflydelse i Østersø-rummet. Det kan muligvis undre, at Slesvig kunne give anledning til så store politiske rystelser. Her skal man huske på, at Slesvig befandt sig geopolitisk så at sige i orkanens øje som bro mellem Danmarks rige på den ene side og hansestæderne og de nordtyske fyrstendømmer på den anden. Og Slesvig var trods alt et selvstændigt stift på størrelse med Sjælland med megen god og indtægtsgivende jord. Kong Erik kunne i egenskab af svensk og norsk konge herske over nok så vidtstrakte skove og fjelde; som ressource i kampen mod holstenerne var disse områder af helt underordnet betydning. Holstenerne derimod havde ud over deres eget grevskab og de områder i Slesvig (herunder det vigtige slot Gottorp), som det aldrig lykkedes den danske side at erobre, hårdtslående støtte fra de vigtigste hansestæder og nordtyske fyrster.

Det kan være fristende at spørge: Hvorfor i alverden brugte man fra dansk side så meget tid og så mange ressourcer på at få udvirket en dom, når man alligevel kunne sige sig selv, at konflikten om Slesvig kom til at blive afgjort på slagmarken? Hvorfor mobiliserede Erik ikke bare med det samme imod holstenerne? Spørger man sådan, undervurderer man fuldkommen tidens politiske konventioner og former. Ofen-dommen, i særdeleshed processen før, viser med al mulig tydelighed, at man anstrengte sig til det yderste for at legitimere sin politiske magt, og at der var en fast forestilling om, at konflikter kunne løses med pennen snarere end med sværdet. Tiden efter Ofen-dommen er sigende i den henseende. Kong Erik drog til Jerusalem på pilgrimsfærd i stedet for at styrte hjem og insistere på dommens gennemførelse; holstenerne prøvede sig med en lang, besværlig og ikke mindst kostbar appelsag for paven.²⁴ Begge handlinger peger hen imod en politisk-juridisk forestillingsverden, hvori dommen havde konkret betydning. For kong Erik betød den, at han kunne drage til Jerusalem som sejrherre; for holstenerne må den have været et politisk slag, som de ikke bare kunne gå imod ved at opruste og føre krig. Dommen anså de for så delegitimerende for deres magtudøvelse, at de følte sig nødsaget til at gøre et forsøg på at få den

²³ https://tekstnet.dk/books/dipdan/1435/dd_14350715001/.

²⁴ https://tekstnet.dk/books/dipdan/1424/dd_14241007001/.

ophævet af paven. Kong Erik endte med at tabe det hele på gulvet, og i bagklogskabens lys er det selvfølgelig bekvemt at hævde, at han naivt havde alt for stor tiltro til, at juraen kunne skaffe ham hans politiske mål. Men på samtidens præmisser kan der ikke være tvivl om, at Erik med Ofendommen vandt en markant sejr, og at holstenerne omvendt led et sviende nederlag. Perspektivet er, at international ret i høj grad var til stede i middelalderen, og at man anså en sådan ret for virkningsfuld, uanset den for eftertiden har det med at blive overskygget af krig og ufred.

Kilder

Acta pontificum danica. Pavelige Aktstykker vedrørende Danmark 1316-1536 I-VII, udg. af L.

Moltesen, A. Krarup og J. Lindbæk, København 1907-1943 (*Acta pont.*).

Aktstykker vedrørende Erik af Pommerns Afsættelse som Konge af Danmark, udg. af Anna Hude,

København 1897 (Hude).

Die chronica novella des Herman Korner, herausg. von Jakob Schwalm, Göttingen 1895 (Korner).

Diplomatarium Danicum, udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab 1938 ff. (DD), tilgængelig online på <https://tekstnet.dk/books/dipdan/>.

Quellensammlung der Schleswig-Holstein-Lauenburgischen Gesellschaft für vaterländische

Geschichte. Erster Band: Chronicon Holtzatiae, auctore Presbytero Bremensi, herausg. von J. M. Lappenberg, Kiel 1862 (*Holstenerpræsten*).

Scriptores rerum danicarum, bd. VII, udg. af Jakob Langebek og P. F. Suhm, København 1792 (SRD VII).

Litteratur

Albrechtsen, Esben, *Herredømmet over Sønderjylland 1375-1404*, København 1981.

Barüske, Heinz, *Erich von Pommern, ein nordischer König aus dem Greifengeschlecht*, Rostock 1997.

Blatt, Franz, *Under vor Haand og Segl*, København 1943.

Carstens, Werner, "Die Landesherrshaft der Schauenburger und die Entstehung der Landständischen Verfassung in Schleswig-Holstein", *ZGSHG* 55, 1926, p. 288-401.

-, "Beiträge zur Entstehung des schleswig-holsteinischen Staates", *ZGSHG* 74/75, 1951, p. 1-58.

Erslev, Kristian, *Dronning Margrethe og Kalmarunionens Grundlæggelse*, København 1882.

-, *Erik af Pommern, hans Kamp for Sønderjylland og Kalmarunionens Opløsning*, København 1901.

Hedemann, Markus, "Ofendommen 28. juni 1424 – politiske forudsætninger og juridisk strategi", *HT* 107 hft. 1, 2007, p. 34-70.

-, *Danmark, Slesvig og Holsten 1404-1448 – konflikt og konsekvens*, Aabenraa/Historisk Samfund for Sønderjylland 2018.

Hoensch, Jörg, *Kaiser Sigismund*, Darmstadt 1997.

Hoffmann, Erich, "Graf Gerhard III. der Grosse von Holstein", in *ZGSHG* 102/103, 1977/78, p. 9-49.

-, "Spätmittelalter und Reformationszeit" in Hartwig, Jürgen; Hauser, Oswald; Hingst, Hans; Hoffmann, Erich; Hoffmann, Gottfried Ernst; Jahnkuhn, Herbert; Kellenbenz, Hermann; Klose, Olaf; Lammers, Walther; Pauls, Volquart; Reumann, Klauspeter; Scharff, Alexander; Schwantes, Gustav; Sievers, Kai Detlev; Steltzer, Theodor; Struve, Karl W. (eds.), *Geschichte Schleswig-holsteins*, Neumünster 1957-, Lief. 4,2, 1990.

Kroman, Erik, *De sønderjyske fyrstearkiver*, København/Rigsarkivet 1959.

Mackeprang, Mouritz, "De danske Fyrstelen i Middelalderen", *HT* VI:6, 1895, p. 139-204.

Nowak, Zenon "Schiedsprozesse als ein Werkzeug der Politik König Sigismunds", *Blätter f. deutsche Landesgeschichte* 111, 1975, p. 172-188.

Waitz, Georg, *Schleswig-Holsteins Geschichte*, Göttingen 1851.